

Tehetetlen szakma vagy szakmai tehetetlenség?

2009. január 26-án a Szociális Szakmai Szövetség és a **Budapesti Szociális Forrásközpont** közösen SzocKafé-t szervezett a sajkakazai ügy kapcsán felmerült kérdésekről.

A kiindulópont az mindenki számára ismerős, ezért azt nem részleteznénk, csupán annyiban térünk ki rá, hogy kerek legyen a történet és azok is értsék, akik nem követték figyelemmel az eseményeket (Sajókazán letöltendő börtönbüntetésre ítélték egy 5 gyerekes férfit áramlopásért, erre a helyi szervezetek egy kegyelmi kérvényt fogalmaztak meg az államelnök fele).

A beszélgetés szervezői, illetve a beszélgetést moderáló Gosztonyi Géza (BMSZKI) célja túlmutatott ezen a konkrét kérdésen, úgy, hogy ebből indul ki. Ebből a megfontolásból ennek a beszélgetésnek kiemelt résztvevői voltak a kérdésben érintett szereplők, a lehető legteljesebb módon, megszólítva a különböző szereplőket. Bár maga Varga Dénes, akiért a kérvényt megfogalmazták, nem tudott részt venni a beszélgetésen, az ő és a hasonló sorsban lévők álláspontját hitelesen képviselték Orsós János, a Dzsán Bhim Közösség (Egyesület) képviselője, a kegyelmi kérvény kezdeményezője, Váradi Éva, a kérvényt benyújtó Segítő Kéz Asszonygyülekezet elnöke, a Hátrányos Helyzetűek Megsegítésére gyülekezet elnöke, valamint a Dr. Ámbédkár Gimnázium igazgatója és egyik tanára.

Az önkormányzatot Sajókaza polgármestere, Stefán László Mihály képviselte. De persze hiányoztak is erről a fórumról még érintettek, pl. a helyi szociális munkás, aki, bár jelezte a részvételi szándékát, de végül nem tudott részt venni a beszélgetésen, illetve az áramszolgáltató ÉMÁSZ képviselője. Ez utóbbi csak utólag tűnik relevánsnak, ugyanis a beszélgetés tervezésekor még nem számoltunk azzal, hogy a megoldáskeresésben ennyire hangsúlyos szerepet kap.

Azzal mindenki tisztában volt, hogy ez a kérdés túlmutat Varga Dénes esetén, túlmutat Sajókazán, és azzal is, hogy a megoldást is ennél általánosabb kell kidolgozni. Magának a kérvénynek a megfogalmazói is azt hangsúlyozták, hogy a fő cél az a figyelemfelkeltés volt: felhívni a figyelmet arra, hogy ez a helyzet tarthatatlan.

Gosztonyi felvezetőjében felelevenítette magának a kérdésnek a kiforrását és a beszélgetés célját/medrét.

A kérdés hibás megfogalmazása csak hibás válaszokat szülhet. Ebben a helyzetben nem lehet olyan kérdést megfogalmazni, hogy elfogadható-e, etikus-e, amit Varga Dénes tett? A szakma támogatja-e azt, hogy a hasonló helyzetben lévők hasonlóan reagáljanak?

Ebben a helyzetben a szakma nem vállalhatja, hogy egy zsákutcába vezető kérdés kapcsán olyan morális és etikai (ál)dilemmákon rágódva hibás jelzéseket adjon, kiváltva ezzel egy egyébként sem megengedő toleráns közhangulat még inkább elutasító magatartását.

A korábbi levelezés tapasztalatai alapján zsákutca, ha azon gondolkodik a szakma, hogy etikus-e, elfogadható-e, hogy valaki büntetlenül lopjon áramot? Zsákutca, ha úgy fogalmazzuk meg a kérdést, hogy a megszorultság feljogosíthat-e bárkit arra, hogy a jogszabályokon kívül, azokat átlépve biztosítsa saját magának vagy családjának a minimális életfeltételeket. Ezekre a kérdésekre nincs jó válasz, hiszen egy demokratikus országban, ahol az alapvető szociális ellátások biztosítása az állam feladata nem merülhet fel ilyen kérdés.

A listán folyó levelezés folytatásaként a hangsúly ugyanazokra a kérdésekre helyeződött. Mint a felvezető előadásában Gosztonyi fogalmazott: megvan a diagnózis, kell a terápia. Vagy csak eddig terjed a képességünk és a jogosítványunk? Nyilván nem. Nyilván azt sem mondhatjuk, hogy a kérdéseket fel tudjuk tenni, de a válaszokat nem tudjuk és nem is tudunk

lehetséges válaszokat keresni. Arra is meg kell fogalmazni a választ, hogy hol van a szakma ebben a kérdésben, milyen lehetőségei, eszközei vannak? Ebben a kifeszített háromszögben kell keresni a megoldást: jó – igazságosság - szakmai etika. A szakma meg kell fogalmazzon magának olyan kérdéseket és válaszokat, ami biztos fogódzókat jelent a szakma képviselőinek hasonló kérdésekben. Mi a szocmunkás dolga: segítsen elfedni, segítsen lopni ilyen helyzetben? Mi a helyzet a mélyszegénységben? Mit reagáljon a szakma?

De nyilván a lényegi kérdések ezen túl vannak: Hogyan lehet ezt megelőzni? Mi a szakma felelőssége? És ha már sikerült ezeket a kérdéseket tisztázni, akkor szélesebb összefüggéseiben kell nézni a dolgot: Mi az önkormányzat felelőssége? Mi az állam felelőssége?

Vagy talán az új program, az Út a munkához tartalmaz valamilyen választ erre/ezekre a kérdésekre? Lehet ez válasz?

A kérdést mindenképpen szélesebb körben és összefüggéseiben kell vizsgálni.

A résztvevők jelentős része a szociális szakma levelezőlistáján tájékozódott a kérdésről, illetve nyomon követte az ott felmerülő problémákat, így mindenki ugyanazokkal az előfeltevésekkel, érvelésekkel találkozott.

Bhon Kati vetette fel legelőször, hogy a szakmának kötelessége erre valamilyen formában reagálni, túl azon, hogy az ember aláírja a kegyelmi kérvényt, mintegy megnyugtatta a lelkiismeretét azzal, hogy ő megtette a maga részéről, amit tehetett. De ez az élethelyzet ennél sokkal komplexebb és sajnos sokkal általánosabb is, semhogy ezzel le lehetne tudni, hiszen nagyon sok Varga Dénes él Magyarországon, akiért nem fogalmaznak meg kegyelmi kérvényt, de ugyanaz a sors vár rá. Véleménye szerint nekünk, mint szociális munkásoknak kellene legyen javaslatunk, hiszen erre készített fel minket az egyetem, ez a mi dolgunk, ezért fizetnek minket. Nem az a jó kérdés, hogy mögé kell-e állni egy törvénytelen lépésnek, hanem az, hogyan lehet megelőzni azt, hogy erre sor kerülhessen.

Hol van az önkormányzat ebben a kérdésben? Véleménye szerint túl nagy a teher az önkormányzaton, nem képes egyedül megoldani ezt a kérdést, és sajnos az önkormányzatok magukra vannak hagyva az ilyen kérdésekben.

Az önkormányzatnak ebben a kérdésben kevés eszköze van, és azokkal sem képes mindig élni, mert többszereplősök ezek a kérdések. 2008-ban Sajókaza a polgármester beszámolója szerint a teljes költségvetésének mintegy ¼-ét fordította segélyezésre, ennél többet már nem tud saját forrásból erre fordítani, az viszont látszik, hogy ez még nem elég. Ezt a résztvevők is tanúsítják, hogy ebben a polgármester, az önkormányzat partner, a problémák megoldására nyitott, nem zárkózik el. Ezt nem is teheti, hiszen Sajókazán a közel 3000 lakosból mintegy 1000 fő (több száz háztartás) él hasonló körülmények között, mint Varga Dénes.

De a kérdésnek olyan vetületei is vannak, ami adminisztratív szempontból nehezíti az amúgy sem egyszerű helyzetet.

A lakások egy jelentős részénél a tulajdonviszonyok rendezetlenek, átláthatatlanok, maguk az érintettek sem tudnak mindig kiigazodni ebben a kérdésben. A támogatási rendszer viszont automatikusan kilöki azokat, ahol nem igazolható a tulajdonviszony vagy használati jogcím (lakásvásárlási támogatás pl.).

Ha a probléma korábban kiderül, az önkormányzat talán tud segíteni, eddig az önkormányzat fele megkeresés még nem érkezett. Volt már példa korábban, hogy közmunkából fedeztek bizonyos költségeket, de az önkormányzatnak sincs annyi kapacitása, hogy mindenkinek tudjon biztosítani közmunka lehetőséget, nincs annyi közmunka. A résztvevők részéről

érkezet kérdésre válaszolva kifejtette, hogy arra nincs lehetőség, hogy közmunkában oldják meg pl. lakások rendbetételét, felújítását, tatarozását, bár ez is lehetőség lenne.

Vannak olyan családok, ahol milliós nagyságrendű a tartozás, és sajnos ez nem csak 1 vagy két családot érint. Szintén az áramlopás miatt volt már börtönben a telepről egy 5 gyerekes családanya, az asszonygyülekezet képviselője szerint pedig februárban szintén börtönbe kerül egy nyolc gyerekes családanya.

Ehhez a kérdéshez kapcsolódóan a Dr. Ámbédkár Gimnázium tanára kifejtette, hogy az ügy kapcsán megnézte a per elérhető anyagait, és megállapítása szerint súlyos szabálytalanságokat és visszasságokat tapasztalt: a jogi védelem nem volt megfelelő, a hivatalból kijelölt védelem nem látta el megfelelően a feladatát. Véleménye szerint az eljárás arra épült, hogy megelőlegezték a vádlott bűnösségét, ennek megfelelően nem vizsgálták és nem vették figyelembe a körülményeket, nem érvényesült az ártatlanság vélelme. Azt sem vették figyelembe a büntetés mértékének a kirovásakor, hogy a felperes által megállapított áramlopás mértéke valóban életszerű-e, lehetséges-e, hogy valóban annyi áramot lopott, mint amennyit feltételeztek. Szerinte nem életszerű az, hogy milliós nagyságrendig nőhet az ellopott áram értéke (még a büntetés háromszoros szorzót alkalmazva sem), ugyanis életszerűbb, hogy tízezres nagyságrendnél már elindítják az eljárását.

A polgármester továbbá kifejtette, hogy az ÉMÁSZ-al folytatott tárgyalások egyelőre konkrét eredményeket nélkülöznek, ugyanakkor további problémákra világítottak rá.

A villanyóra (akár kártyás akár a hagyományos) visszaszerelése is problémás, ugyanis őt magát is kötik a szabványok, az előírások, aminek egy része biztonsági előírás. Vannak olyan épületek, ahol nem lehet biztonságosan bekötni az áramot. Ez további költségeket jelent, amit senki nem vállal(t).

A probléma azonban nem áll meg az áram kérdésével, ugyanis a háztartások egy jelentős része az uzsorásoknak kiszolgáltatott. A helyi egyesületek képviselői és polgármester szerint is ez igen jelentős probléma, ugyanis az a kevés pénz sem marad a rászorultak kezében.

Erre már született is egy helyi megoldás: az Asszonykéz Egyesület saját önsegélyező pénztárat alapít(ott), ahova mindenki lehetősége szerint befizet pénzt, és a rászorulókat abból segítik ki, hogy ne kelljen uzsorásokhoz forduljon. Ezzel remélhetőleg ki lehet váltani az uzsorásoknak kiszolgáltatottak egy részét, illetve meg lehet előzni azt, hogy még többen kerüljenek ebbe a helyzetbe. Ez egy belső, csoporton belüli kezdeményezés, lényege, hogy nincs kamat és részletekben visszafizeti – ez sokat számít, hogy nem egyben kell visszafizetni a felvett összeget. Egy 3-4 gyerekes családnál a 10 ezer Ft nagy pénz, azt nem tudják egyben visszafizetni. Ebből bárki részesülhet, a garancia az egymásra utaltság, de szerintük visszafizetik.

Többször elhangzott, az asszonykéz egyesület tagjai is azt hangsúlyozták, hogy a kártyás villanyóra több szempontból is jó lenne. Egyrészt kiszámítható rendszer, nem enged pazarolni, spórolásra ösztönözné az embereket, ennek révén meg a többi területen is megtanulhatják beosztani a pénzüket és erőforrásaikat. Ha egy hónapban nem tartott ki elsejétől elsejéig, akkor köv. hónapban jobban figyelnek, nem kapcsolom fel a villanyt napközben, hétvégén mosok, csak este tévéznek pl. Ugyanezen logika mentén megtanulhatják más területen is beosztani azt, amijük van.

Derdák Tibor kiemelte, hogy az Út a munkához gyökeres változást hoz a közösség életébe, sok családot kényszerpályára állíthat: ha egyszer tetten érnek valakit, hogy fekete munkán dolgozik, akkor teljesen elveszítheti a segélyt, ugyanakkor a segély nem elegendő arra, hogy a

család megéljen. Ez csapdahelyzet, mert ha valakitől megvonják a segínyt, azt végérvényesen (ebben az alaphelyzetben) a fekete munkára ítéli.

Pataki Éva a helyi kezdeményezések szerepét hangsúlyozta ki. Véleménye szerint először volt az a helyzet, hogy olyan erő mozdult meg, ami helyben van, nem kívülről mozgósították. Olyan kezdeményezés, hogy szegények vagyunk, de szeretnénk dolgozni és fizetni azért, amit használunk. Ezt támogatni kell, és jobban oda kell figyelni ezekre a kezdeményezésekre, mert nem lehet csak kívülről megoldani a problémát, nem lehet csak mások megoldásait várni.

Az ÉMÁSZ szerepét ebben a kérdésben Pataki is kulcskérdésnek tekinti. Az ÉMÁSZ szabályai sincsenek „kőbe vésve”, egy olyan szabályozás, amit bizonyos feltételekre dolgoztak ki, de ha megfelelő erős partner a tárgyalófél (pl. a kormány), akkor talán elérhető a szabályozás némi enyhítése.

Azt viszont figyelembe kell venni, hogy ebben a kérdésben eltérő érdekeket képviselünk. Ami nekünk egyértelműnek tűnik, és azt hisszük, hogy mindenkinek ez a jó, az nem biztos (valószínű), hogy az ÉMÁSZ nem osztja ezt a nézetet és más érdekek mentén érvel. A szolgáltató részéről ez sok pénzt jelent, egy síkon gondolkodik, és ebben nagyobb erő kell, hogy tárgyalásra bírja. A 3Sz ebben vállalhat szerepet, de önmagában ő sem elég erős ehhez.

A beszélgetésen felmerült az adósságkezelés is, mint lehetőség, ez viszont csak akkor helytálló, ha van olyan állandó (munkából származó) jövedelem, amire lehet építeni. Ha nincs pénz azt nem lehet beosztani. Ezzel kapcsolatban megoszlanak a vélemények: Derdák Tibor szerint akár alkotmányossági aggályokat is felvethet az, hogy ez csak városokon elérhető, a szociális munkások egy jelentős része viszont úgy gondolja, hogy ez megszervezhető szükség szerint akár kistérségi szinten.

Az viszont jogos igény, hogy a szociális ellátórendszer egyik alapfeltételként ne a lakosság szám, hanem a rászorultság vagy a szükségesség legyen. Ebben az ügyben a Szociális Szakmai Szövetség többször kezdeményezett egyeztetéseket, de egyre erősebb érveket lehet most már felsorakoztatni e mögé az érv mögé.

Egyelőre az eddigiekből a tűnt ki, hogy több a „nem” és a „nem lehet”, mint az „így kell csinálni”. És bár nyilván senki nem számít arra, hogy biztos receptet tegyünk az asztalra, több életképes elképzelés is elhangzott, illetve néhány alapkérdésben sikerült tisztán látni.

Egyrészt jó kiindulópontja minden kezdeményezésnek, hogy biztos alapokról lehet indulni: van példaértékűnek is tekinthető helyi kezdeményezés (önsegélyező pénztár), az önkormányzat partner a probléma kezelésében.

Elhangzott az is, és többen megerősítették, hogy a helyi kapacitásokhoz és lehetőségekhez kell igazítani a megoldási alternatívákat.

Az többször elhangzott, hogy a kívánatos állapot tulajdonképpen egy lehetőség az tiszta lappal való kezdésre. Az adósságállomány olyan szinten van, hogy helyi erőkből ezt nem tudják kezelni. Az fontos, hogy az érintettek bíznak abban, hogy egy elvi nulla pontos indulás elég ahhoz, hogy ebben a kérdésben újból saját kezükbe vegyék dolgaikat. Ez nyilván nem csak az áramszolgáltató felé való tartozásokat jelenti, hanem (és talán még hangsúlyosabban) az uzsorától való szabadulást.

Ugyanakkor az is nyilvánvalóvá vált a beszélgetés során, hogy a jogi segítségnyújtás nélkül ezek az emberek gyakorlatilag teljes egészében kiszolgáltatottak. Nincsenek tisztába a jogaikkal, a büntetések mértékét a szolgáltató egyoldalúan állapítja meg. Az elbeszélések alapján volt rá példa, hogy felnőttek távollétében ellenőriztek egy családi házat a rendőr kíséretében. Ezzel alapvető jogokat sértenek meg akár állami-karhatalmi részvétellel. Az

eljárások során sok feltehetően még sok Varga Dénes került abba a helyzetbe, hogy a jogi eljárás bizonyos pontjain nem tartottak be minden szabályt.

A beszélgetés egyik érdeme, hogy sikerült a problémát olyan mélységig körbejárni, ami elegendő alapot biztosít ahhoz, hogy a helyi konkrét szinttől elvonatkoztatva általános érvényű problémaként fogalmazzuk meg, és ahhoz mérten keressük a megoldásokat. A felmerült lehetőségek, rész megoldások arra már alkalmasak, hogy bizonyos lépéseket megtegyenek az érintettek. A szakma nem tud munkát adni és megélhetést biztosítani a szegénységben élőknek, de azt kötelessége és meg is tudja tenni, hogy a közvélemény figyelmét ráirányítsa és a megfelelő fórumokon képviselje.